

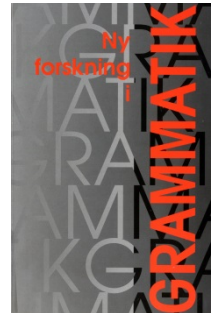
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Konstruktionsparadigmer illustreret ved hjælp af de såkaldte inergative/anti-kausative alternationer

Forfatter: Lene Schøsler

Kilde: Ny Forskning i Grammatik 20, 2013, s. 203-219

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Institut for Sprog og Kommunikation, Syddansk Universitet, 2013

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Ny Forskning i Grammatik (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Konstruktionsparadigmer

illustreret ved hjælp af de såkaldte inergative/anti-kausative alternationer

Lene Schøsler

1. Indledning

1.1. Pointer

Hensigten med denne artikel er at påvise nytten af at arbejde med konstruktioner og med et udvidet paradigmebegreb. Jeg vil anvende disse begreber i overensstemmelse med de kollektive forskningsresultater der er fremstillet i Nørgård-Sørensen, Heltoft & Schøsler (2011) og indledningsvis kort nævne nogle nøglebegreber og definitioner. Vi argumenter for at grammatikken skal opfattes som et komplekst tegnsystem der er organiseret paradigmatiske. Det betyder at vi udvider det traditionelle paradigme-begreb fra morfologi til at omfatte andre dele af grammatikken, herunder ordstilling og konstruktioner. Med konstruktioner betegner vi et niveau over valens. Valens tilhører niveauet leksikon, ikke grammatik. I modsætning til valens betegner en konstruktion en paradigmatiske organisering på sætningsniveau med mindst to alternerende medlemmer. Der er en opposition på det formelle plan som svarer til en opposition på indholdsplanet. Relationen er mellem et markeret og et umarkert medlem af paradigmet. I vores bog skelner vi mellem *the syntactic domain*, hvormed angives de syntaktiske strenge som alternationen angår, altså den syntagmatiske forudsætning for paradigmet, og *the semantic frame*, hvormed vi angiver alternationens indhold / funktion. Disse begreber vil blive illustreret i det følgende.

I vores bog – og i denne artikel – analyseres konstruktioners skabelse og forandringer som grammatikaliseringer (grammering og regrammering i Henning Andersens terminologi). Vort grammatikaliseringebegreb forudsætter en forandrings- og spredningsmodel som er i overensstemmelse med Timberlake (1977) og Henning Andersen (2001a-c).

1.2. Problemet

Jeg vil bruge de såkaldte inergative eller anti-kausative alternationer i fransk til at illustrere mine pointer. Jeg vil indledningsvis beskrive det sproglige problem ud fra dansk, hvor vi har en alternation mellem en intransitiv (1a) og en transitiv (1b) fremstilling af et sagsforhold. Den intransitive, inergative, eller anti-kausative fremstilling i (1a) står i modsætning til (1b), som er transitiv, ergativ, kausativ.

(1a-b):

- (1a) grenen_x knækkede
 (1b) Peter_y knækkede grenen_x

I modsætning til dansk – og engelsk – har de romanske sprog to inergative varianter, en ikke-refleksiv (1c) og en refleksiv (1d), her eksemplificeret på moderne fransk

- (1c) la branche_x a cassé (UAC = unmarked anticausative)
 (1d) la branche_x s'est cassée (RAC = reflexive anticausative)

For nemheds skyld vil jeg kalde de to inergativvarianter UAC og RAC. Disse benævnelser stammer fra Heidinger (2010), som er den første der grundigt har undersøgt dem i et diakront perspektiv på basis af korpora. Og jeg vil henvise til hans resultater i det følgende.

De danske eksempler (1a) og (1b) er klart konstruktioner ifølge terminologien fra Nørgård-Sørensen, Heltoft & Schøsler (2011), fordi den formelle alternation mellem den intransitive og den transitive struktur implicerer en indholdsforskel mellem en inergativ proces og en ergativ handling. I vores fællespublikation har vi skematiseret den paradigmatiske struktur for eks. (1a-b) som gengivet her i figur 1:

Domain: V + [A1 (+A2)]		
Frame: Causal relation affecting A _x		
Expression	Content of A1	Content of A2
NP1	Inagent, Incausative A _x	
NP1 + NP2	Agent, Cause A _y	Inagent, Incausative A _x

Figur 1: Ergativalternationen (1a-b)

Det problem som jeg vil diskutere i denne artikel, er om de to franske strukturer UAC og RAC er konstruktioner. Eller om de tværtimod er varianter af én og samme inergativkonstruktion svarende til (1a). Diakront er det sådan at UAC var hyppigst i ældre fransk, og RAC har bredt sig siden ca. 1500. Heidinger hævder at RAC er ved at erstatte UAC på moderne fransk. Jeg har opstillet tre mulige scenarier for udviklingen af de to konstruktioner, og jeg vil undersøge hvilken af dem der er mest plausibel.

Ifølge scenarie 1 er UAC og RAC to varianter af en og samme inergativkonstruktion, hvor UAC=A er den umarkerede i ældre tid, medens RAC=B vinder frem i moderne tid på bekostning af den umarkerede, hvilket i princippet betyder at der ingen betydningsforskel er mellem de to. Dette svarer til følgende formalisering af udviklingen: $A > A(B) > (A)B > B$.

Scenarie 2 er en variant af scenarie 1, ifølge hvilket begge varianter fortsætter, men med markerethedsskift i anvendelsen ligesom i scenarie 1; spørgsmålet er så hvornår man vælger UAC og hvornår RAC. Kunne der eventuelt være tale om en leksikalsk distribution?

Scenarie 3 går ud på at der er tale om to forskellige konstruktioner, som derfor har forskelligt indhold.

Det er min hensigt ud fra dette problem at påvise hvorledes man kan identificere de relevante form-indholds-oppositioner, som dels er forudsætningen for at etablere et paradigme, dels er forudsætningen for at undersøge mulige ændringer i paradigmet (= regrammering ifølge Andersens terminologi).

1.3. Forskningsspørgsmålene

På baggrund af det forudgående er der følgende konkrete spørgsmål som jeg vil undersøge i det følgende:

- Hvornår er de to franske strukturer opstået?
- Hvilket indhold / hvilken funktion har UAC-strukturen?
- Hvilket indhold / hvilken funktion har RAC-strukturen?
- Har relationen mellem de to strukturer ændret sig i løbet af det franske sprogs udvikling? – og i bekræftende fald hvordan har den ændret sig?
- Er der på moderne fransk en relation mellem anti-kausativ-strukturerne og konstruktioner der angiver kausalitet og diatese?

2. De to inergative strukturers oprindelse

De to inergative strukturer findes i senlatin, som illustreret i nogle ofte citerede eksempler fra en medicinsk tekst *Mulomedicina Chironis* (4. årh):

- (2a) postea rumpunt dentes ‘senere går tænderne i stykker’ (UAC, Heidinger 2010: 26)
- (2b) ubi iam se morbus ostendit ‘hvor sygdommen allerede viser sig’ (RAC, Heidinger 2010: 27)

Begge strukturer findes i de romanske sprog, så det er naturligt at forestille sig at den moderne brug er en direkte fortsættelse af den latinske. Imidlertid har Heidinger en anden opfattelse. Da han kun finder eksempler på UAC i de tidligste franske tekster, formoder han at denne type er en fortsættelse af den latinske, altså af (2a), medens RAC ikke er en fortsættelse af (2b), men derimod en senere fransk dannelse. Heidinger opfatter RAC som en valens-reducerende afledning af den transitive brug, hvor subjektsargumentet er slettet ved hjælp af den reflexive operator *se* (Heidinger 2010: 49). Heidingers opfattelse af at de to strukturer har en forskellig oprindelse, den ene fra latin, den anden fransk, svækkes, så vidt jeg ser det, af to væsentlige forhold: for det første findes begge strukturer i de romanske sprog, hvilket forudsætter en usandsynlig polygenese af RAC, for det andet findes RAC rent faktisk ifølge Heidinger selv (2010: 29) fra ca. 1150. Fravær af franske eks. på RAC før 1150 skyldes derfor snarere at der er så få tekster før dette tidspunkt.

3. De to inergative strukturers funktion og betydning

Mange forskere har forsøgt at kortlægge relationen mellem de to strukturer på moderne fransk (og på de andre romanske sprog). Følgende forskelle mellem dem er blevet foreslået:

UAC	RAC
imperfective	perfective
atelic	telic
autonomous event	non-autonomous event
no focus on resultant state	focus on resultant state
unergative	unaccusative
no actualisation of the event	actualisation of the event
intern causation	extern causation
less spontaneous	spontaneous
profiles the event	profiles the result of the event

Figur 2: Forskelle mellem UAC og RAC, fra Heidinger (2010) på basis af tidligere studier.

Heidinger har undersøgt de mange definitionsforslag på de to typer og er overbevisende nået frem til at ingen af de definitioner der er binære, er korrekte. Det interessante her er at alle forsøg på at definere betydningsforskelle med udgangspunkt i RAC, der som nævnt er den hyppigste type på moderne fransk, kan modbevise, fordi UAC kan udtrykke samme betydning og kan findes i samme kontekster som RAC. Det vil sige at UAC trods sin lavere frekvens er mindre begrænset i sin anvendelse end RAC. Lad mig påvise dette ud fra nogle hovedforskelle der er nævnt i figur 2.

- Man har hævdet (fx Zribi-Hertz 1987) at aspekt / aktionsart er relevant for valget mellem UAC og RAC. Af oversigten nedenfor fremgår det at UAC findes med såvel perfekte som imperfekte verber, hvorimod RAC kun findes med perfekte verber
- Man har hævdet (fx Bassac 1995) at tempusform og trækket $\pm$ resultat af verbets handling er relevant for valget mellem UAC og RAC. Hvad angår tempusvalg er RAC mere restriktiv end UAC, se nedenfor, figur 3; resultatet af handlingen kan udtrykkes af begge.
- Man har hævdet (fx Rothemberg 1974, Labelle 1992) at forskellen mellem de to har at gøre med $\pm$ spontaneitet og med en ydre eller indre årsag. Ud over at være vanskeligt formaliserbare, må man konstatere at RAC også her har flere restriktioner end UAC.
- Heidinger foretrækker selv en vag, ikke binær forskel, som den der står nederst på listen i figur 2: *UAC profiles the event, RAC the result of the event.*

1° aspekt / aktionsart relevant for valget mellem UAC og RAC (Zribi-Hertz 1987):

verber: <i>casser</i> 'knække, gå itu', <i>brûler</i> 'brænde'	UAC	RAC
perfektivt verbum: <i>Pierre casse la branche</i> 'P. knækker grenen'	<i>la branche casse</i>	<i>la branche se casse</i>
imperfektivt verbum: <i>Les flammes brûlent le papier</i> 'flammerne brænder papiret'	<i>le papier brûle</i>	* <i>le papier se brûle</i>

2° tempus og trækket ±aktualisering relevant for valget mellem UAC og RAC (Bassac 1995):

verber: <i>ouvre</i> 'åbne', <i>ferme</i> 'lukke', <i>caraméliser</i> 'karamelisere'	UAC	RAC
ikke aktualisering (=generisk) + passé simple, + passé composé: <i>Pierre ouvre / ferme la porte</i> , <i>P. casse le fil</i> 'P. åbner / lukker døren, P. knækker tråden'	<i>la porte ouvre / ferme</i> <i>la porte ouvrit / ferma</i> <i>le fil casse</i> <i>le fil a cassé</i>	<i>la porte s'ouvre / se ferme</i> * <i>la porte s'ouvrit / *se ferma</i> <i>le fil se casse</i> <i>le fil s'est cassé</i>
aktualisering (=ikke-generisk) <i>Pierre caramélise le sucre</i> 'P. karameliserer sukkeret'	<i>le sucre a caramélisé</i>	<i>le sucre se caramélise</i>

3° trækket ±spontaneitet og indre eller ydre årsag relevant for valget mellem UAC og RAC (Rothenberg 1974, Labelle 1992):

verber: <i>gonfler</i> 'puste op, svulme', <i>refroidir</i> 'blive kold' <i>noircir</i> 'blive sort'	UAC	RAC
indre årsag, +spontaneitet: <i>Pierre a gonflé le ballon</i> 'P. har pustet ballonen op', <i>Pierre a refroidit le pain</i> 'P. har afkølet brødet'	<i>le ballon a gonflé</i> <i>le pain refroidit hors du four</i>	<i>le pain *se refroidit hors du four</i>
ydre årsag, -spontaneitet: <i>Pierre noircit les dents</i> 'P. får tænderne til at blive sorte'	<i>après l'extraction du nerf, les dents noircissent</i>	<i>le soleil a gonflé le ballon - le ballon s'est gonflé</i> <i>après l'extraction du nerf, les dents *se noircissent</i>

Figur 3: Forslag til betydningsforskelle mellem UAC og RAC

På baggrund af Heidingers grundige diskussion og test af definitioner vil jeg fortolke hans resultater på følgende måde: på moderne fransk er der en markerethedsrelation mellem de to strukturer således at UAC er den umarkerede form, RAC den markerede form. UAC kan udtrykke det der også kan udtrykkes af RAC, medens det modsatte ikke er tilfældet. Dette fører os tilbage til mine indledende spørgsmål (afsnit 1.3): Hvad er relationen mellem UAC og RAC? Drejer det sig om en konstruktion – med forskel i form og indhold? eller drejer det sig om én inergativ struktur med to bundne varianter? i så fald, er det leksikalske varianter? er den ene ved at erstatte den anden? For at

søge at besvare disse spørgsmål vil jeg i det følgende se nærmere på relationen mellem de to strukturer i et diakront perspektiv.

4. Relationen mellem de to strukturer i et diakront perspektiv

Alle forskere der har beskæftiget sig med de to strukturer (fx Blinkenberg 1969, Buridant 2000, Nyrop 1930, Wilmet 1998), er enige om at UAC er hyppigere end RAC i de tidligste perioder, og at frekvensen af RAC vokser fra Renæssancen. Dette forløb gælder i øvrigt også for andre romanske sprog. I moderne fransk skønner man (jf. Wilmet 1998) at der findes ca. 500 transitive verber med inergativalternation UAC. Ifølge Rothemberg (1974) findes der dog kun 311.

Adskillige af disse verber har begge inergativstrukturer (UAC / RAC) – ifølge Rothemberg har 107 verber begge strukturer, medens 204 kun har UAC. Ifølge Zribi-Hertz (1987) er der ca. 1700 transitive verber der kan danne RAC på moderne fransk. Dette fører mig naturligt til at stille følgende spørgsmål: er det rigtigt at UAC er hyppigere end RAC i ældre tid? hvilke konsekvenser medfører den påståede frekvensændring for relationen mellem de to strukturer? kan data fra moderne fransk be- eller afkræfte at RAC skulle være i færd med at erstatte UAC?

For at kunne besvare disse spørgsmål er det naturligt at starte med de oldfranske data. Her viser det sig at det ofte er svært at analysere eksemplerne, ikke mindst på grund af at oldfransk ikke har obligatorisk udtrykt subjekt. Man kan derfor være i tvivl om hvorvidt et givet eks. er UAC eller et transitivt verbum uden udtrykt subjekt. Se eks. (3) fra *Le Charroi de Nîmes* (12. årh. mss fra 13.-14. årh.):

- (3) A lor cos pendent les forz escuz pesanz, ms A1 1417
- transitiv, kausativ struktur: '[udtrykt S = krigerne] hænger stærke og tunge skjolde om halsen' eller
  - inergative struktur (UAC): 'om deres hals hænger stærke og tunge skjolde'

Mine undersøgelser bekræfter at RAC er sjældnere end UAC i de ældre tekster. Jeg har i tidligere undersøgelser haft glæde af at undersøge manuskriptvarianter med henblik på at kunne fastslå hvilke typer der kan veksle med hinanden i samme syntaktiske kontekst – når vi nu ikke har “native speakers” af oldfransk!

Jeg har ikke kunnet finde eksempler på UAC og RAC der varierer – men jeg har fundet eksempler på UAC, aktive transitiver og passive strukturer, hvilket viser at disse tre angiver samme sagsforhold. Sagsforholdet i eks. (4) er at man hænger en forbryder i et træ:

- (4) v. A:1111/B:1217/C:1126/D:1226 ‘man hænger en forbryder i et træ’
A1 q(ue) n’e(n) pendist p(ar) la guele a .i. arbre	UAC
A2 q(ue) n’e(n) pe(n)dist p(ar) la gueule a .i. arbre	UAC
A3 q(ue) n’e(n) pendist p(ar) la geule a .i. arb(re)	UAC
A4 q(ue) n’e(n) pendist p(ar) la gueule a .i. arbre	UAC
Af q(ue) n’an pa(n)dist par la goule a .i. arbre	UAC
B1 q(u’i)l le pendroit p(ar) la goule a .i. arbre	aktiv transitiv
B2 qu’il le pendroit p(ar) le col a .i. arbre	aktiv transitiv
C ne fust pend(us) a duel (et) a hontage	passiv
D n’an fust pandus p(ar) la gole a .i. arbre	passiv

Ifølge den analyse der er fremstillet i Nørgård-Sørensen et al. (2011), illustrerer eks. (4) et paradigme. Vi definerer som sagt et paradigme for det første ud fra det vi kalder *syntactic domain* (syntaktisk domæne), som er den syntagmatiske streng det handler om. V står for verbum, NP1 for subjektet, NP2 for objektet, – og der er en (PP) for optionelt præpositionssyntagme under passiv. For det andet ud fra *semantic frame* (semantisk ramme), der betegner kausalitet og agentivitet. Med A angives argumentets semantiske rolle, hvis engelske benævnelser (jf. Nørgård-Sørensen et al. 2011), her er bibeholdt.

Syntaktisk domæne: V NP1 NP2	
Semantisk ramme: årsags- og kausalitetsrelation	
udtryk	indhold
aktiv: NP1 (A_x) NP2 (A_y)	A_x : $\pm$ cause, $\pm$ agent A_y : patient
UAC: NP1 (A_y)	A_y : patient profilerer handlingen
RAC: NP1 (A_y) NP2 = <i>se</i> (A_y)	A_y : patient <i>se</i> : patient profilerer resultatet af handlingen
passiv: NP1 (A_y) (prep + A_x)	A_y : patient (PP: cause, agent)

Figur 4: Paradigme over aktive, inergative og passive former

Den aktive konstruktion (*de hænger ham*) er i princippet karakteriseret ved at der er en agent/årsag. Den passive konstruktion (*han bliver hængt*) er tilsvarende uden obligatorisk angivelse af en agent/årsag, men i kraft af det optionelle PP er der iboende en agent/årsag. I modsætning hertil er der i UAC (*han hænger ved sin hals*) fravær af agent/årsag.

Jeg vil nu vende tilbage til spørgsmålet om hvordan – eller hvorvidt – man kan definere betydningsforskellen mellem UAC og RAC. Som allerede sagt deler jeg Heidingers opfattelse, at UAC i sammenlignelige kontekster har den funktion at den profilerer handlingen, medens RAC profilerer resultatet. Heidinger fremhæver følgende tendenser:

- der er en lille tendens til at RAC findes i kontekster med udtrykt årsag (Heidinger 2010: 162).
- Heidinger finder en tendens til at RAC er mere teliske end UAC, og at der er en vis tempusdistribution der peger i tilsvarende retning.

Disse mere eller mindre vage tendenser kan imidlertid tages for at bekræfte at der rent faktisk er en indholdsforskel mellem de to strukturer, selv om det er svært at fange og formalisere denne forskel. Jeg foreslår at beskrive forskellen som en markerethedsforskel, hvor A=UAC er den umarkerede form, medens B=RAC er den markerede.

I oldfransk er UAC den hyppigste form, og RAC den sjældnere. Jeg foreslår på baggrund af indhold og distribution at relationen mellem de to strukturer i oldfransk kan formaliseres som A(B).

Forskerne er som sagt enige om at anvendelsen af RAC vokser efter ca. 1500. Betyder det at vi har en forandringsmodel $A > A(B) > (A)B > B$? Det tror jeg ikke. Jeg har ikke den opfattelse at RACs fremgang og UACs tilbagegang betyder at RAC er ved at erstatte UAC. Det er nemlig ikke så simpelt at verber der efter 1500 havde begge konstruktioner, nu kun findes med RAC, men faktisk går det også omvendt, så verber der tidligere havde begge konstruktioner nu kun har UAC. Problemet for forandringsmodellen $A > A(B) > (A)B > B$ er at nogle verber først findes mest med den ene af de to konstruktioner, siden mest med den anden. Andre verber har helt mistet alternationsmuligheden. Der synes altså at være sket nogle leksikalt betingede ændringer. Jeg vil give et eksempel herpå, nemlig verbet *morir*.

I old- og middelfransk anvendtes verbet *morir* hyppigt som aktivt transitivt verbum som i (5a). Desuden findes verbet i UAC, se (5b), medens *tuer* kun bruges transitivt, se (5c). Jeg har ikke fundet eksempler på RAC med *morir*.

- (5a) Por quoi as tu le roi Harpin ci mort? *Charroi de Nîmes*, A1 1388 ‘hvorfor har du dræbt kong Harpin her?’
- (5b) avant le vespre morras de male mort, *Charroi de Nîmes* D 1406 ‘før aften vil du lide en grim død’
- (5c) Plus de .xx.m. ai tué de faus Turs, *Charroi de Nîmes* A0268 ‘jeg har dræbt mere end 20.000 forbandede tyrkere’

Efter middelfransk har *morir* mistet muligheden for at anvendes transitivt – nu er den transitive betydning udelukket udtrykt af verbet *tuer*. Til gengæld findes der i moderne fransk en refleksiv anvendelse af verbet *mourir*, se (5e) og som ikke må sammenblandes med en RAC:

- (5d) le roi meurt ‘kongen dør’ – uden håb om at han bliver rask igen
- (5e) le roi se meurt ‘kongen lider voldsomt så man tror han vil dø’ – men måske bliver han rask igen

Jeg nævnte tidligere at RAC havde tendens til at være telisk. Men *se mourir* på moderne fransk er helt anderledes; *se mourir* indgår nemlig i en anden alternation, hvor den intransitive variant (5d) *le roi meurt* er telisk, medens den refleksive er atelisk (5e) *le roi se meurt*.

Min pointe med denne gennemgang af *mourir* er at påvise nytten af at holde sig paradigmerne for øje: hvis UAC / RAC indgår i en paradigmatiske relation, så har den refleksive variant tendens til at være telisk. Men i den alternation der er illustreret i (5d-e), er den refleksive atelisk. Indholdet er altså ikke bundet op på det formelle mærke på forskellen, her det refleksive *se*. Hvert paradigme tilskriver formerne sine specifikke værdier. Det er derfor det er så vigtigt at inddrage den paradigmatiske organisering.

5. Relationen mellem de to strukturer på moderne fransk

Jeg vil nu se nærmere på de to strukturer UAC og RAC i moderne, især uformelt, fransk. Jeg vil problematisere den påstand at UAC er på vej ud, og jeg

vil inddrage nogle udtryk for kausalitet og diatese i moderne fransk for at se om man kan forbinde de to strukturer med et antal aktuelle sprogændringer.

I modsætning til Heidinger hævder referencegrammatikken Riegel et al. (1999: 228), at UAC vinder frem i uformelt fransk, især i forbindelse med psykologiske verber, som fx *il angoisse, déprime, panique, fatigue* ‘han bliver angst, deprimeret, panisk, træt’. Også en monografi af Larjavaara (2000) understreger “labiliteten”, hvorved menes frekvente alternationsmuligheder i moderne uformelt fransk.

Disse udsagn har motiveret mig til at se på en anden, men beslægtet alternation i moderne fransk, nemlig den kausalitetsalternation der er illustreret i (6a-b), og som så at sige er “omvendt” i forhold til vort udgangseksempel (1a-b). Udgangspunktet er her den intransitive brug, ikke den transitive som i eks (1a-b).

(6a) le cheval sort ‘hesten går ud’

(6b) Pierre sort le cheval = Pierre fait sortir le cheval ‘Peter tager hesten ud’

Den kausative anvendelse af intransitive verber som *sortir* kendes fra d. 17. årh. og blev kritiseret af grammatikeren Vaugelas, der i 1647 forkastede den som dialektal (‘gasconisme’). Den kausative brug har imidlertid spredt sig i fransk talesprog, jf. eksemplerne (7a-d), fra franske aviser. Visse ikke-standard-anvendelser er markeret i gåseøjne i originalen. Eks. stammer fra Krötsch & Oesterreicher (2002:124).

(7a) Avisoverskrift: *La banlieue par ceux qui la bougent* (=font bouger), ‘Forstaden for dem der bevæger den’

(7b) Avisoverskrift: *Comment Chirac a suicidé la droite* (=faire suicider), ‘hvordan Chirac fik de konservative til at begå selvmord’

(7c) *Ce Français que sa carrière a « émigré » en Belgique a été un des piliers de Tintin* (=faire émigrer), ‘Denne franskmænd, hvis karriere fik ham til at udvandre til Belgien, var Tintinfan’

(7d) *...j’ai été divorcé, j’ai été divorcé en quinze jours, on m’a pas demandé mon avis* (=faire divorcer), ‘Jeg blev skilt, jeg blev skilt i løbet af to uger uden at man spurgte mig om min mening’

Eksemplerne (7a-d) viser at kausativalternationen fra oprindeligt kun at omfatte enkelte bevægelsesverber, nu om dage er udvidet til nye verber: *La banlieu bouge – ils bougent la banlieu; La droite se suicide – Chirac suicide la droite; Ce Français a émigré en Belgique – sa carrière a émigré ce Français en Belgique; la femme divorce – on divorce la femme.*

Som lingvist ved jeg at inergativalternationen er forskellig fra kausativalternation, fordi den første som sagt tager sit udgangspunkt i transitiver verber, medens den anden tager sit udgangspunkt i intransitive verber. Men sådan opfatter sprogbrugeren det næppe. Sprogbrugeren opfatter formodentligt at disse alternationer ligner hinanden, se (7e):

(7e)

Pierre casse la branche – la branche casse	$A_x V A_y - A_y V$
on divorce la femme – la femme divorce	$A_x V A_y - A_y V$

Disse alternationer ligner hinanden fordi deres indholdsside nærmest er ens, den transitive er kausativ, ergativ, og den intransitive er inkausativ, inergativ. Larjavaara (2000) påviser at subjektet i de inkausative sætninger af denne type betegner en ikke-aktiv medvirken i handlingen. Jeg tror at disse nye kausativalternationer bidrager til bevarelsen af UAC-strukturen og til den forøgede brug af UAC, som visse forskere hævder (Riegel et al. 1999, Stefanini 1962, Blinkenberg 1969 og Nyrop 1930) – imod Heidinger.

For at opsummere: på den ene side er det undertiden vanskeligt på moderne fransk at se en forskel mellem UAC and RAC, som optræder i præcis samme kontekster. Det virker i stedet som om UAC blot er en variant til RAC, en variant som måske er på vej ud – jf. scenarie 1, eller en variant der fortsætter, men måske i en leksikalt betinget variation med RAC – det er scenarie 2. Eksempel (8) fra *Google* synes at bekræfte scenarie 1. Det handler om et dovendyr der hænger i en gren over et svømmebassin og falder ned – den ene gang udtrykt med en RAC (i overskriften) den anden gang med en UAC (i teksten). De franskmænd jeg har spurgt, kan ikke se nogen forskel:

(8b) (Titre:) Une vidéo d'un paresseux dont la branche se casse et qui tombe dans une piscine. (Texte:) Il s'agit d'une vidéo d'un paresseux (l'animal) qui est suspendu en "cochon pendu" (Oh ça va hein, j'ai pas d'autres mots ...) sur une branche d'un arbre, avec une piscine gonflable à

boudins en dessous de la branche. Et évidemment, la branche casse, le paresseux tombe dans la flotte et pousse un cri bizarre

En af de få forskere der hævder at der faktisk ikke er nogen forskel mellem UAC og RAC på moderne fransk, er Herslund (2001). Figur 5 viser hans opfattelse af udviklingen fra oldfransk til moderne fransk eksemplificeret med verbet *lever* ('rejse'/'løfte'). Herslunds pointe er at RAC i moderne fransk har erstattet UAC og overtaget UACs tidligere funktion (2001: 41), det svarer altså til scenarie 1. Han bruger betegnelsen *medium* for UAC og *refleksiv* for RAC.

periode	<i>medium</i> (UAC)	<i>refleksiv</i> (RAC)
oldfransk	il lieve	il se lieve
moderne fransk	il se lève	

Figur 5: Relationen mellem UAC og RAC på oldfransk og moderne fransk (jf. Herslund 2001: 41)

På den anden side er der stærke argumenter imod opfattelsen af at UAC og RAC blot er varianter. De fleste forskere der arbejder med dette emne mener at UAC og RAC har forskellige funktioner og forskellig mening, og at de derfor ikke skal analyseres som varianter. Hertil kommer, mener jeg, at vi i moderne fransk ser yderligere ændringer der ikke alene involverer de to inergative strukturer, men også en udvidet anvendelse af kausativalternationer, som illustreret i eks. (6a-b) og (7a-d). Efter min mening er der et yderligere vægtigt argument imod at opfatte UAC og RAC som rene varianter. Det er det forhold at UAC, selv om det er den mindst frekvente struktur, stadigvæk er den umarkerede form ud fra betydning og syntaktisk distribution. Det forekommer mig at det ikke er forventeligt at det umarkerede medlem af en opposition (UAC) forsvinder til fordel for det markerede (RAC). Tværtimod mener jeg at markerethedsrelationen støtter den opfattelse som visse forskere har – imod andre – at UAC breder sig, og ikke er på vej ud. Dette bør naturligvis undersøges yderligere på basis af data – især talesprogsdata. Hvis RAC skulle være i færd med at erstatte UAC, er det forventeligt at der sker et markerethedsskift mellem de to, så UAC bliver den markerede form, begrænset til markerede kontekster og med markeret betydning. Dette ville passe til scenarie 1 – men det er ikke i overensstemmelse med forholdene på moderne fransk.

6. Konklusion

Min konklusion er at det vi ser på fransk, er en løbende reorganisering af et paradigme der omfatter aktiv, passiv og inergative konstruktioner. Sådanne reorganiseringer forløber ikke ens for alle sprogbrugere, og de spreder sig på forudsigelig vis gennem sprogsystemet, som påvist af Henning Andersen (2001a-c). Derfor skal man ikke slutte for hurtigt ud fra de relativt få eksempler der synes at vise at UAC og RAC bruges i flæng (jf. 8). I stedet skal man holde fast i de mange eksempler der peger på en systematisk forskel mellem strukturerne. Mit grundsynspunkt er at hvis der er en udtryksforskel, er der nok også en indholdsforskel, selv om den kan være ret abstrakt. Derfor vil jeg holde fast i den indholdsmæssige forskel som Heidinger foreslår, og hævde at vi har et paradigme med to inergative medlemmer.

Lad mig gentage de tre scenarier:

Når to strukturer som UAC og RAC alternerer, og deres indbyrdes relation ændrer sig, kan det skyldes mindst tre sprogforandringsscenarier:

1. Den ene form erstatter i tidens løb den anden, det er scenarie 1. I overensstemmelse med aktualiseringsteorien vil der ske et markeretheds-skift, og den tabende form, altså A (UAC), vil efterhånden begrænses til markerede kontekster, og A vil få et markeret indhold. Samtidig vil den umarkerede form B (RAC) sprede sig til nye kontekster og få et mere abstrakt indhold. Jeg håber at have påvist at dette ikke er en korrekt beskrivelse af sprogforandringen.
2. Varianten af første scenarie, ifølge hvilken begge strukturer bibeholdes, men i en leksikalsk distribution, fristede mig i starten som det rette scenarie fordi det synes rigtigt observeret at de enkelte verber tenderer til at vælge enten UAC eller RAC, medens et fåtal beholder valgmuligheden mellem de to.
3. Imidlertid mener jeg at det rigtige scenarie er 3, der viser at RAC ikke erstatter UAC, men at de to fortsætter med at eksistere side om side, med en styrkelse af UAC i talesprog. Som anført mener jeg at denne styrkelse skyldes indflydelse fra den voksende anvendelse af kausativalternationen i uformelt fransk. Det betyder at jeg mener at de to medlemmer af paradigmet snarere adskiller sig fra hinanden end at de nærmer sig hinanden.

Jeg håber i det forudgående at have påvist fordelene ved at arbejde med konstruktioner (i et synkront og i et diakront perspektiv) og med et udvidet paradigmebegreb. De ringere alternativer er, som jeg mener at have påvist, at generalisere ud fra enkelttilfælde eller ud fra mere eller mindre klare tendenser der ikke indgår i systematiske oppositioner.

Jeg har argumenteret for at UAC og RAC har hver sin funktion i fransk, og for at de er to medlemmer af det paradigme der omfatter aktive, inergative og passive former. Imidlertid er det ofte relevant at sammenholde fransk med andre romanske sprog. Selvom man ikke umiddelbart kan overføre fra et romansk sprog til et andet, er det påfaldende at de to typer, UAC og RAC, ikke kan anvendes i flæng i de andre romanske sprog. Især i spansk betyder de noget forskelligt. Ifølge Ricardo Maldonade, der især har arbejdet med latinamerikansk spansk, betegner RAC en dynamisk, overraskende handling. Det ville være interessant at uddybe det komparative romanske perspektiv, nærmere undersøge relationerne mellem UAC og RAC og sammenholde resultaterne med udviklingen i fransk.

Henvisninger

Kilder: *Charroi de Nîmes*, 8 manuskripter og et fragment:

A1 Paris, Bibliothèque Nationale, f.fr. 774

A2 Paris, Bibliothèque Nationale, f.fr. 1449

A3 Paris, Bibliothèque Nationale, f.fr. 368

A4 Milan, Biblioteca Trivulziana 1025

A5 fragment Paris, Bibliothèque Nationale, nouv. acq.f. 934

B1 London, British Library, Royal 20 D.XI

B2 Paris, Bibliothèque Nationale, f.fr. 24369

C Boulogne-sur-Mer, Bibl. Municipale 192

D Paris, Bibliothèque Nationale, f.fr. 1448

Andersen, H. (2001a). Introduction, i H. Andersen (red.) *Actualization: Linguistic change in progress*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1-20.

Andersen, H. (2001b). Markedness and the theory of linguistic change. *Ibid.* 21-57.

Andersen, H. (2001c). Actualization and the (uni) directionality of change. *Ibid.* 225-249.

- Andersen, H. (2008). Grammaticalization in a speaker-oriented theory of change, i T. Eythórsson (red.) *Grammatical Change and Linguistic Theory. The Rosendal papers*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 11–44.
- Bassac, C. (1995). *Le statut de verbe dit ergatif: Etude contrastive anglais-français*. Phd. Nancy II.
- Blinkenberg, A. (1969). *Le problème de la transitivité en français moderne. Essai syntactico-sémantique²*. Copenhague: Munksgaard.
- Buridant, C. (2000). *Grammaire nouvelle de l'ancien français*. Paris: SEDES.
- Heidinger, S. (2010). *French anticausatives: a diachronic perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Herslund, M. (2001). L'actant fondamental et les verbes symétriques et réfléchis de l'ancien français, in L. Schøsler (red.): *La valence, perspectives romanes et diachroniques*. ZFSL Beihefte 30. Stuttgart: Franz Steiner, 34-42.
- Joffre, M.-D. (1995): *Le verbe latin: Voix et diathèse*. Louvain-Paris: Peeters.
- Krötsch, M. & W. Oesterreicher (2002). Dynamique des configurations actancielles. Modifications des constructions verbales en français non standard, *Syntaxe and Sémantique – Valence: perspectives allemandes* 4, 109-137.
- Labelle, M. (1992). Change of state and valency, *Journal of Linguistics* 28, 375-414.
- Larjavaara, M. (2000). *Présence ou absence de l'objet. Limites du possible en français contemporain*. Helsinki: Annales Academiae Fennicae.
- Maldonado, R. (1988). Energetic Reflexives in Spanish, *Proceedings of the Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 14: 153-165.
- Nørgård-Sørensen, J., L. Heltoft & L. Schøsler (2011). *Connecting grammaticalisation. The role of paradigmatic structure*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nyrop, K. (1930). *Grammaire historique de la langue française* VI. Copenhague / Leipzig etc.: Gyldendal / Nordisk Forlag.
- Riegel, M., J.-C. Pellat & R. Rioul (1999)⁵. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Puf.
- Rothemberg, M. (1974). *Les verbes à la fois transitifs et intransitifs en français moderne*. The Hague / Berlin: Mouton.
- Schøsler, L. (2012). *La branche casse – la branche se casse*. Sur quelques constructions à réduction du premier argument, perspectives diachroniques et contrastives, i M. Van Peteghem, P. Lauwers, E. Tobback, A. Demol & L. De Wilde (red.) *Le verbe en verve. Réflexions sur la syntaxe et la sémantique verbales*. Gent: Academia Press, 145-165.

- Stefanini, J. (1962). *La voix pronominale en ancien et en moyen français*. Aix-en-Provence: Ophrys.
- Timberlake, A. (1977). Reanalysis and actualization in syntactic change, in C.N. Li (red.) *Mechanisms of syntactic change*. Austin: University of Texas Press, 141-77.
- Vaugelas, C. F. de (1934). *Remarques sur la langue française*. Fac similé de l'édition originale publié par Jeanne Streicher. Paris: Droz.
- Wilmet, M. (1998). *Grammaire critique du français*². Paris-Bruxelles: Huchette, Duculot.
- Zribi-Hertz, A. (1987). L'ergativité réflexive en français moderne, *Le français moderne* 55: 23-54.